

Muzeum Miejskie w Zabrze

Bernard Szczech

JÓZEFA LOMPY kronika kościoła w Lubszy

1817 — 1832

ZABRZE 1992

Muzeum Miejskie w Zabrzu

Bernard Szczech

JÓZEFA LOMPY kronika kościoła w Lubczy

1817 — 1832

ZABRZE 1992

WYDAWNICTWO MUZEUM MIEJSKIEGO W ZABRZU

PLAC KRAKOWSKI 9 PL-41-800 ZABRZE

TEL. 71-56-80; 71-56-89 P. Box 33

Redaguje kolegium:

Henryka Haduch

Piotr Hnatyszyn

Jadwiga Pawlas-Kos

Irena Pysz — sekretarz

Bernard Szczech — przewodniczący

Druk: Prodryn Zabrze-Makoszowy

Nakład: 500 egz.

Wśród bogatego lecz rozproszonego dorobku twórczego Józefa Lompy, nauczyciela i organisty w Lubszy na Górnym Śląsku, nie powinno było zabraknąć kronikarskich zapisków dotyczących się przeszłości miejscowości, w której „szkolny z Lubszy” spędził większą część życia (1). Faktycznie do lat siedemdziesiątych taka praca nie była znana. Wtedy to zmikrofilmowano w Bibliotece Śląskiej w Katowicach zespół dokumentów dotyczących Lubszy, leżącej w dawnym powiecie lublinieckim (2). W 1983 roku na sesji zorganizowanej przez Muzeum Miejskie w Zabrze, z okazji 120 rocznicy śmierci Lompy, po raz pierwszy zaprezentowano nieznaną i zachowaną częściowo „Kronikę kościoła w Lubszy”. Kilka lat później bez wiedzy autora, opublikowano jego notatki z wystąpienia na sesji w 1983 r. (3). Fakt ten, a także brak korekty tekstu, spowodował liczne błędy w datacji, nazewnictwie, itp. Obecnie, w przededniu 130 rocznicy śmierci Józefa Lompy, poprawiona i uzupełniona „Kronika”, trafia w Państwa ręce.

Lompa spisał „Kronikę” w języku niemieckim po 1832 roku, być może na zlecenie ks. Bartłomieja Szyji, ówczesnego proboszcza kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Jakuba Starszego w Lubszy (4). Nazwa pracy „Fortsetzung der Kirchlichen Chronik zu Lubschau” wskazuje na istnienie części kroniki opisującej „kościół” lubszecki przed rokiem 1817. Rękopis kroniki, obecnie przechowywany w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu, składa się z 9 papierowych kart formatu: 22 x 34 cm. (5) Obejmuje on historię parafii lubszeckiej za lata 1817 — 1832. Próby odszukania wcześniejszej lub późniejszej części kroniki nie dały rezultatu. Nie wspomina o niej ks. Józef Cogiel w swej pracy „Parafia Lubsha”, napisanej około 1953 roku, a przechowywanej na plebani w Lubszy.

Rękopis posiada liczne luki, skreślenia i dopiski na marginesach kart a co istotne jest niesygnowany. Na autorstwo Lompy wskazuje charakter pisma „Kroniki” a pośrednio jej zawartość treściowa. „Fortsetzung...” pomimo swego lakonicznego zapisu, jak i niezbyt imponującej objętości, przynosi wiele bezcennych dla wiedzy o lubszeckim kościele informacji.

Mija 130 lat od chwili pożegnania Lompy na woźnickim cmentarzu. 130 lat a nie cały dorobek „nauczyciela z Lubszy” został poznany. Wiele z jego dorobku zaginęło, wiele nie doczekało publikacji. Ostatnio w trakcie remontu zwieńczenia wieży kościelnej w Lubszy, w gałce pod krzyżem odkryto pergaminowe dokumenty spisane ręką Józefa Lompy w 1824 i 1829 roku. (6) Dzięki życzliwości ks. Lucjana Kolorza, proboszcza w Lubszy, mogę je obecnie zaprezentować w przypisach do poniższego tekstu „Kroniki”:

- * W 1817 roku Ligota (Woźnicka) otrzymała budynek szkolny. Pierwszym nauczycielem został Alojzy Hawliczka. (7)
- * W 1818 roku Lubsza dotychczas do biskupstwa krakowskiego należąca, przeszła do diecezji wrocławskiej. Proboszcz Kłosek został dziekanem oraz inspektorem szkolnym na powiat lubliniecki. (8)
- * W 1819 roku w (dzień) świętego Michała, nauczyciel i organista Stroka odszedł ze swego posterunku mianowany nauczycielem w Olszynie. (9) Na jego miejsce przybył z Lublińca nauczyciel i organista Lompa.
- * W tymże roku zbudowano nowy chór organowy. Dwór materiał drzewny bezpłatnie dostarczył natomiast Gmina o przewóz się zatroszczyła i kosztą budowy zapłaciła. (10)
- * W 1820 roku wielką pomoc otrzymał kościół parafialny w postaci posadzki z piaskowca. Dwór zezwolił zabrać bezpłatnie kamień z kamieniołomu koło Kamienicy, natomiast Gmina tylko za brukowanie zapłaciła kamieniarzowi. (Mimo wszystko) każdy krok posadzki kosztował tyle lub więcej co zabrane dobre dębowe dyle. Piaskowiec ten jest bardzo miękkim. Kamień sam przy zamiętaniu ściera się na drobny pył tak, że w kościele mgła stoi, ziemię potrzeba skrapiać i ołtarze okrywać.
- * W tymże roku nowe organy postawiono, na które każdy komunikant 5 srebrnych groszy złożyć musiał. Dwór dostarczył potrzebne deski bezpłatnie. Budowniczy organów, Weig z Pyskowic, w umowie obiecał swemu czeladnikowi wyżywienie z czego ten nie był zadowolony. Dał on zlecenie wyko-

- niania na nowo piszczałek, registrów oktav i jednego pedału. Po ponownym przyjeździe (Weig) nie przywiózł piszczałek z sobą, lecz skórą, którą miał z sobą zalepił otwory piszczałek. W ten sposób była to niezupełnie nowa maszyneria. (11)
- * W 1821 roku zburzono w Kamienicy starą szkołę. (12) Od podstaw solidnie odbudowana, jesienią została uroczystie poświęcona przez miejscowego proboszcza jako powiatowego inspektora szkolnego.
 - * Także w tym roku, Baltazar Sapota z Ligoty (Woźnickiej) św. Janowi Nepomucenowi poświęconą kapliczkę, stojącą w części farskie ogrodu, odbudować kazał. (13)
 - * 31 stycznia 1822 roku nastąpiło ostateczne wprowadzenie na urząd nauczyciela w Lubszy Józefa Lompy przez starostę powiatowego.
 - * W 1823 roku stary lubszecki budynek szkolny po większej części wyremontowano i nowy budynek dostawiono. Rysunek i kosztorys wykonał poprzedni inspektor dworski, Jan Benda. Wykonaniem całej budowy kierował nauczyciel Lompa. Koszta pokrył: Dwór 26 talarów 12 srebrnych groszy 9 fenin-gów, Gmina 533 talarów 25 srebrnych groszy 9 fenin-gów. (Dwór materiał) bezpłatnie podarował oraz wykonanie. Uroczyste poświęcenie budynku szkolnego nastąpiło 14 października. (14)
 - * W tymże roku wyremontowano wieżyczkę sygnaturki nad prezbiterium, grożącą upadkiem na dach kościoła. Naprawiono także liczne prześwity w dachu. Gont na wieżycze dzwo-nu konających, z powodu starości już zbutwiały, wymienio-ny został przez mistrza Krahego. Koszta wynoszące 60 tala-rów pokrył patron oraz pomimo oporu Gmina. (15)
 - * W 1824 roku nastąpiła dobudowa wieży, to jest ośmioboczny mur podwyższono o 14 stóp a zwieńczenie w formie kuli po-kryto gontem. Plan budowy wykonał inspektor Benda. Nad-zór nad budową prowadził nauczyciel Lompa. Koszta budo-wy poniosły: Gmina za przewóz materiałów i robociznę — 283 talary 6 srebrnych groszy 5 fenin-gów, Dwór — 566 tala-rów 12 srebrnych groszy 10 fenin-gów. (16)

- * W tymże roku najpoważniejsi lubszeccy gospodarze i rzemieślnicy ufundowali świętemu Józefowi (swojemu patronowi) obraz świętej Rodziny, wykonany przez Jerzego Maniacka, malarza z Pruszkowa, za który chciał 14 talarów. Każdy z gospodarzy miał zapłacić 3 talary. Początkowo niektórzy nie zapłacili, lecz z biegiem czasu pieniądź zaczął napływać. Oprócz tego na świętego Józefa i w tak zwane Suche Dni zobowiązano się do opłacania nabożeństw, a w Wielki Post, wielkie świece woskowe w ofierze fundować. (17)
- * W listopadzie 1824 roku zmarł proboszcz, dziekan (arcykapłan), powiatowy inspektor szkolny Kłosek. Na jego miejsce przybył z Koszęcina kapelan zamkowy ks. Kos. Jako pamiątkę po proboszczu Kłosku otrzymał kościół, zamówiony za jego życia, obraz ołtarzowy św. Antoniego. Namalowany przez Maniacka obraz kosztował 19 talarów. (18)
- * W tymże (1824) roku gmina Kuczków odłączyła się od lubszeckiego Związku Szkolnego. Odpadła także Zielona. Co wcześniej proboszcz Kłosek unormował z organistą Stroką, Lompa prowadził z upoważnienia Wielebnego Biskupa i Generalnego Wikariatu. W wyniku sporu (między ks. Kosem a Lompą) co do prowadzenia i przewodnictwa Związku Szkolnego, 17 stycznia 1825 roku, komisarz biskupi i powiatowy inspektor szkolny, proboszcz Sznajderski z Tarnowskich Gór potwierdził przewodnictwo Lompy. W Lubczy, 28 marca 1825 roku, dla dobra Związku Szkolnego został określony podział kompetencji pomiędzy proboszczem a organistą, w których to rękach przewodnictwo Związku pozostać miało. (19)
- * W tymże (1825) roku, plebania otrzymała nowy dach. Dwór dołożył 55 talarów 25 srebrnych groszy 2 feningi, zaś Gmina — 27 talarów 27 srebrnych groszy 1 fenینگ. (20)
- * Dalej w tymże roku. Zegar na wieży kościoła, który ponad dwadzieścia lat odmierzał (czas), za sprawą organisty Lompy, który dobrowolnie zgromadził składki, naprawiono. Dwór lubszecki podarował nowe ciężarki, a Gmina zatrudniła kościelnego — Szymona Filipczyka — jako naciągacza zegara (i inne wydatki) zleciła. (21)

- * Proboszcz Kos odszedł (...) do Gorzowa Śląskiego, a na jego miejsce przybył administrator parafialny ks. Szyja z Centawy. (25 lipca 1826 roku) odbyła się uroczystość wprowadzenia na urząd proboszcza. (22)
- * W 1826 roku w kościele parafialnym stary dach gontem na nowo pobito. Po części patron i zwierzchność duchowna dla ogólnego pożytku się przyczynili, natomiast 40 talarów wyłożono z kasy kościelnej. Pozostałe koszty związane z potrzebami kościoła pokryto: 19 talarów 22 srebrne grosze 6 fenin-gów pokryto z dochodów kościelnych, Dwór zapłacił 60 tala-rów a Gmina 31 talarów 10 srebrnych groszy 6 fenin-gów.
- * Z początkiem następnego (1827) roku przeprowadzono po części generalną naprawę otoczenia kościoła na co Dwór bezpłatnie drewno dostarczył. Gmina i rolnicy pokryli koszty w wysokości 25 talarów. Jednocześnie powiększono otoczenie o nowy cmentarz z polecenia zwierzchności duchownej, któ-ry przez miejscowego proboszcza uroczystość został poświęco-ny. Koszta wyniosły, oprócz transportu i pomiarów, 57 tala-rów 23 srebrne grosze 6 fenin-gów, (z czego) Dwór zapłacił 25 talarów 8 fenin-gów, Gmina 12 talarów 15 srebrnych gro-szy 4 feningi. Pozostałą część: 20 talarów 7 srebrnych groszy 6 fenin-gów pokryto z kasy kościelnej. Na nowy mur cmen-tarny Gmina dała 18 talarów 3 srebrne grosze 8 fenin-gów, który probostwo oddzielił. (23)
- * W tymże roku w Lubszy, rezultatem służbowej regulacji, co zostało zapisane, dostała (szkoła) dodatek szczególny, który tak podzielono, że rolnicy dadzą 2/3 a Dwór 1/3 płodów na urządzenie ogrodu (szkolnego), przy czym rolnicy sami orga-nizację dostarczają. Przy tej regulacji otrzymała szkoła 5 mórg ziemi dla polepszenia dochodów nauczyciela i 45 (...) do za-łożenia szkółki drzew przy kamienickiej drodze. Szkółka po-mysłem organisty zostanie zrobiona i utrzymana. (24)
- * 5 maja 1829 roku kamień węgielny pod (budowę) kaplicy Świętego Antoniego, po starannym przygotowaniu, uroczys-cie położono. Przy tej okoliczności został cały dach, czyli zmurszałe belki oraz uszkodzone pokrycie, nowo położony. Jednocześnie przewidziano w kościele całkowite odnowienie

sklepień i wnętrz. Budowa prowadzona była przez: Inspektora ziemskiego Weissa z Kluczborka, mistrza murarskiego Winklera z Olesna, cieśli Poppego z Opola. Nadzór i obliczenia (prowadzili) nauczyciel Lompa z Lubszy i nauczyciel Kauder z Kamienicy. Dwór w Ligocie Woźnickiej darował na tę budowę przez Pana inspektora Schnabla 150 talarów. Na koszt nowego wystroju wnętrza kościoła dała kasa kościelna 50 talarów. Na budowę kościelną przeznaczono: Dwór lubszecki 476 talarów 6 srebrnych groszy 8 feningów, Gmina 238 talarów 3 srebrne grosze 4 feningi. Na budowę kaplicy dał pan patron cały materiał bezpłatnie. Pozostałą część kosztów w wysokości 225 talarów 17 srebrnych groszy, częściowo jako wolne ofiary, częściowo Gmina pokryła. Nowa kaplica (...) przez miejscowego proboszcza uroczyście poświęcona (została). (25)

- * W następnym (1830) roku przyczyniła się z konieczności Gmina na budowę kościelną dodatkową (sumą) 40 talarów 24 srebrnych groszy.
- * W tymże roku Jan Wojsyk z Psar, Segeth z Kuczowa, ślusarz Kleinert z Kalet i nauczyciel Lompa z dobrej woli ufundowali dwie nowe chorągwie kościelne.
- * W 1831 roku odłączyły się od Związków Szkolnych: Psary od Lubszy i Babienica od Kamienicy. W Psarach tymczasowym pomocnikiem nauczycielskim mianowany został Jan Hadroszek z Dobrodzienia. Zostało to urzędowo uregulowane i w tymże roku dla obu miejscowości jedną szkołę utworzono.
- * W miesiącu (...) 1832 (roku) dzwon „południowy” pękł. Pęknięcie naprawił Kleinert a koszty pokryto z kościelnej kasy.
- * Parafianie, dzięki troskliwości proboszcza i organisty Lompy, ofiarowali nowy obraz „Narodzenia Chrystusa”. (26)

P R Z Y P I S Y

1. Woźnicka J., Józef Lompa. Katalog centralny, Warszawa 1962.
2. Pracownia mikrofilmów Biblioteki Śląskiej w Katowicach. „Rękopisy archiwalne dotyczące Lubszy” Nr 2336/36/75.

3. Kroniki miasta Zabrze, Nr 14, Zabrze 1985.
4. ks. Bartłomiej Szyja ur. 24.08.1786 w Łagiewnikach Małych. Świecenia w 1811. Od 25.07.1826 roku proboszcz w Lubszy, gdzie zmarł 21.04.1857 r.
5. Muzeum Górnośląskie. Dział Historii. Sygnatura MGB 2815 H.
6. Dokument z 1824 roku dotyczy budowy nowej wieżyczki sygnaturki. Spisany w języku niemieckim. Po zburzeniu sygnaturki w 1930, dokument umieszczono w galce wieży. Dokument z 1829, dotyczący budowy kaplicy św. Antoniego, początkowo umieszczony w galce zwieńczenia dachu nad kaplicą. Po jej zburzeniu w 1930 r. w związku z rozbudową kościoła, umieszczony w galce wieży. Pergamin nosi napis z 1903 r. sporządzony przez ks. Brolla w trakcie remontu dachów kościoła.
7. Zaginiona „Kronika parafii Lubsza” wspominała Jana Adama, który w 1784 roku miał być nauczycielem w Ligocie. Być może był nauczycielem w dworze ligockim?
8. Ks. Antoni Kłosek ur. w Polskiej Cerekwi. Od 1.12.1801 proboszcz w Lubszy. Zmarł 30. 11. 1824. Jego portret zachował się na plebani w Lubszy.
9. Tomasz Stroka, organista i nauczyciel w Lubszy.
10. Rozebrany po 1930 roku.
11. Po 1930 r. przekazane do kościoła OO Oblatów w Lublińcu.
12. Pierwsza szkoła wzmiankowa w „Kronice parafii...” w roku 1768. Nauczycielem był wtedy Jan Wostal z Moraw a później Józef Wittig. W latach pięćdziesiątych XX w. przerobiona na Ośrodek Zdrowia. Zatraciła wszelkie cechy stylowe.
13. Kapliczka zbudowana w (XVIII) w. We wnętrzu barokowo-ludowa rzeźba św. Jana Nepomucena.
14. Najstarsza część szkoły i mieszkania nauczyciela-organisty zbudowane w 1707 roku z fundacji hrabiego Augusta Sylvio de Pikler (Puckler). W 1823 przebudowana z dostawieniem skrzydła wschodniego. W 1864 roku dobudowa skrzy-

dla północnego. Najstarsza murowana szkoła w tym rejonie Górnośląska.

15. Zobacz przypis 6. Poniżej tekst dokumentu wraz z tłumaczeniem:

Im Jahre 1824 ist dieser Thurm von dem bruche (...) hat und der Knopf mit dem Kreuze am 30 ten August dasselben Jahres, durch den Zimmermeister Paul Krahn aufgesetzt werden. Zu dieser Zeit waren. Herr Carl von Kokritz Grundherr, der Erzpriester und Kreis = Schulen = Inspektor Anton Klosssek Pfarrer, Johann Benda Insp(ect)or Herschaft, Joseph Lompa Schullehrer und (Organi)st zu Lubschau, George Kauder Schullehrer zu Kaminitz, Aloys Hawlitschka Schullehrer zu Woschniker Ellguth.

(W roku 1824 ta załamana wieża została na nowo wzniesiona i galka z krzyżem dnia 30 sierpnia tegoż roku przez mistrza ciesielskiego Pawła Krahn poprawnie zrobiona. W tym czasie byli: Pan Karol von Kokritz dziedzicem, Dziekanem i powiatowym inspektorem szkolnym ks. proboszcz Kłosek Antoni, Jan Benda inspektorem dworskim, Józef Lompa nauczycielem i organistą w Lubczy, Jerzy Kauder nauczycielem w Kamienicy, Alojzy Hawliczka nauczycielem w Ligocie Woźnickiej).

16. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce, t. VI. z. 8. s. 26 datuje odbudowę? wieży w roku 1823.
17. Obraz nie zachował się.
18. Obraz nie zachował się.
19. W zbiorach Muzeum Górnośląskiego korespondencja ks. Schwiderskiego vel Schneiderskiego MGB 3067 H. Zob. Szczech B., Materiały biograficzne Józefa Lompy w zbiorach muzeów górnośląskich.
W: Kroniki miasta Zabrze. R. 14, s. 128 — 129.
20. Plebania zbudowana w 1709 roku z fundacji hrabiego Piklera. Przebudowana w 1803 roku staraniem ks. Kłoska. W końcu lat 60-tych XX w. osobiście z kolegami rozbierałem drewniany strop o dekoracji roślinnej z belkowaniem z napisem na środkowej w jadalni. Stropy piwnicy w skrzydle zachodnim jak i pomieszczeń służby posiadały ce-

- ramiczne stropy kolebkowe. Drewniane stropy nosiły ślady pożaru. W miejscu zbiornika na koks znajdowały się ślady dużego wyrobiska zasypanego kamieniem i glinianymi skorupami. Mogła w tym miejscu znajdować się w przeszłości piwnica?
21. Na belkowaniu wnętrza wieży, nad dzwonami, zachował się szkielet konstrukcji zegara.
 22. W oryginale brak daty wprowadzenia ks. Szyji.
 23. „Nowy cmentarz” pomiędzy bramą północną a krzyżem.
 24. Szkołka założona przez Lompę była pierwszym ogrodem botanicznym na Górnym Śląsku i nie tylko!
 25. Zobacz przypis 6.

Am funften May im Jahre Ein Tausend Acht Hundert, Neun und Zwanzig, wurde der Grundstein zu dieser Kapelle gelegt, um die, ihres hohen Altars wegen, ehrwürdige Kirche, da sin schon fur die Zahl der Parochianer zu klein war, zu erweitern. Dabei wurde der ganze dachstuhl der morschen Balken wegen, abgenommen und neu aufgesetzt, die Kirche aber mit einer Gypsdeckeversahen und im Innern ausgeputzt.

Zur Instantsatzung der Kirche, hat das sahe Dominium, zur Zeit die Erben das Oberforstmeister von Kockritz 2/3, die Pfarrgemeinde dagegen 1/3 beygetragen und ausserdem die Fuhren und Handdiensteunentgeldlich geleistet. Zum Bau der Kapelle hat das Dom(inium) Lubschau alle Bau = Materialien als Geschenk gegeben: die Gemeinden haben die ubrigen Kosten, theils selbst getragen, zum Theil aus frei(w)illigen Beitragen bestritten, dabei von dem Dom(inium) Ellguth-Woschnik, durch Mitwirkung das Forst-und Hutten-Inspector C. Schnabel zu Zielona, 150 Schuffel gebrannten Kalk, und aus dem Kirchen-Aerario, zur innern Verzierung das Gotteschhauses 50 rth. erhalten.

Die ausschlage zu diesem Baue hat der Koniglich(e) Bau-Inspector Weiss aus Creuzburg gefertigt. Zu dieser Zeit war: Janetzko Pfarrer zu Guttentag, Erzpriester und Schulen-Inspector, v(on) Ziegler Landrath des L(ublinitzer) Kreises, Ernst Loescher, Inspector au der Herrschaft Lubschau, Bartholomeus Schyia als Ortspfarrer, Franz Grzegorz Schullehrer in

Ellguth. Rechnungsführer bey diesem Baue waren: der Schullehrer Lompa von Lubschau und Schullehrer Kauder aus Kaminitz. Als Meister haben gearbeitet: Anton Winkler Maurermeister von Rosenberg, Heinrich Poppe Zimmermeister von Oppeln, Carl Segeth Schmidt von Kutschau, bey der ewangelischen Kirche zu Ludwigsthal Dr u(nd) Pastor Kober.

Dnia 5 tego Miesiąca Maia roku Pańskiego Tysiąc ośm set i dziewięć dwudziestego, założono fundament tej Kaplice, pod imieniem S(więtego) Antoniego, aby Kościół już od kilku wieków stojący, rozprzestrzenić. Przy tej przyleżytości, ponieważ belki kruche a więzby nadwerężone były, był całki dach nowo dany i kościół pokładem (:gypsdeką:) opatrzony, cała zaś wnętrze jego odnowiona. Na ten czas należały do parafii kościoła tego: Lubsza, Ligota Woźnicka, Kamienica, Babienica, Psary, Piassek, Kucz i Erdmansheim, a zwłaszcza z przynależącymi osadami.

(...) G. A. Kauder. Lompa.

26. Obraz nie zachował się.

